

Živí a mrtví

Ezekiel Mphahlele

Lebona cítil, jak ho dopis pálí v kapse. Hryzal ho bez ustání od okamžiku, kdy ho sebral u vlaku. Otevřu ho při obědě, myslel si. Zatímco pokračoval v práci, to znamená sbíral smetí, které lidé ustavičně házejí na nástupiště i na koleje. Lebona používal kus drátu s dehtovou kuličkou na konci. Nemusel se ani ohýbat, přitiskl jen kuličku na papírek či na jiné smetí a sundal to a hodil do pytle, který mu visel na rameni.

V mysli se mu honila spousta věcí. Třeba ten muž, co umřel včera odpoledne. Umřel, prostě jen tak. Jak může člověk umřít jen tak, jednu chvíli být a druhou už nedýchat?

Špičku už měl za sebou. Na lavičkách na nástupišti sedělo jen několik žen. Jedna z nich očima sledovala jeho pohyby. Pozoroval, jak ta tlustá na něj civí. Nejspíš z myšlenkové nečinnosti, ale možná proto, že přemýšlí o všem možném. Věděl ovšem, že by na něj civěla celý večer, kdyby byl mouchou. Ne, není to tím dopisem. Určitě o něm nepřemýšlí. On jej má v kapse, to není její, ani nemůže být. Sebral jej přece jinde. Ať si říká, co chce, ten dopis není její.

A ten muž, kdo by si byl pomyslel, že by člověk mohl umřít, jako by nosil celou dobu smrt s sebou na krku?

Stoffel Visser se rozzlobil, zlobil se kvůli tomu blázinci. Všechno fungovalo špatně. A během celých univerzitních studií Stoffela učili, že věci mají fungovat do poslední podrobnosti.

„Uklidni se, Stoffele.“

„Takové chyby by se vyskytovat neměly.“

„To přece nejde nechat všechny ostatní na holičkách, že ne?“

„Jen proboha nech toho kázání.“

Doppie Fourie si lokl ještě whisky.

„Je to všechno Jacksonova chyba,“ řekl Stoffel. „Včera odešel, a místo aby se do večera vrátil a připravil večeři, nepřišel. A není tu ještě ani dnes ráno a já tu zatracenou snídani nebudu mít včas, protože si ji musím udělat sám. A ty víš, že každý den mít dobrou snídani musím. Ke všemu se mi nějak zasekl ten pitomý budík a neměl jsem tady toho zatraceného Jacksona, aby mě vzbudil. Tak jsem po tom včerejším flámku zaspal, to se stává. Je pátek, pět ráno, a ten holomek se ještě neukázal. Jak bych mohl dát ten dokument Rensovi včas, ještě před odjezdem ranního vlaku do Kapského Města?“

„Když o tom tak uvažuji,“ řekl Fourie, „nemohu se ubránit pocitu, že je to moc vážné. Ministr teď nedostane zprávu, aby si to mohl promyslet před začátkem zasedání. Co budeme dělat?“

„Ještě stále máme čas, abychom to poslali expres.“ Doppie Fourie vypadal vážně.

„Nemusíš se tvářit, jako by ti ulítly včely,“ řekl spíš pro sebe, „dej si ještě whisky,“ nalil sobě i příteli.

„Ale udělali jsme hezký kus práce, Doppie?“

„To bych řekl. Viděl jsi to?“ Fourie ukázal kamarádovi noviny a položil třesoucí se ukazováček na jednu zprávičku. Stálo tam, že Afričané uspořádali v jednom domě na předměstí „hlučnou zábavu“, když bělošská rodina nebyla doma. Hodovali, hráli a zpívali.

„Tak se podívej, jen se podívej,“ řekl Stoffel, který již nebyl s to ovládat své city, „to jsem zrovna říkal členům výboru. Někteří jsou tak zabeďnění, že nepochopí tak jednoduché věci, jako že se nám po předměstí rojí kaffi, hrají hazardní hry, množí se, chlastají a spí se svými děvčaty. A ti blbci to nepochopí, dokud jim kaffi nenalezou do jejich vlastních domů, nebudou jim poroučet a nebudou spát s bílými děvčaty. Co se stane s bělošskou civilizací?“

„Nepouštěj se do dalšího projevu, Stoffele. Ve výboru jsme o tom mluvili tak dlouho, že mi to leze krkem.“

„Koukej, Doppie, kamaráde, snad si nemyslíš, že se rád poslouchám.“

„To jsem nechtěl říct, Stoffele. Tys byl ovšem vždycky moc chytrý a já ti ty tvoje buňky závidím. Ale přece jen ti neslibuji, že tě dnes večer budu poslušně sledovat. Chci jenom pít.“

„Jedno ti řeknu, kamaráde,“ pravil Stoffel, „víš, že bych raději jezdil po světě a poznával národy a kultury a snad bych se sám i učil nějakému umění, vím, že mi to nevěříš, místo abych hněl v téhle díře a snášel ty prázdné makovice, se kterými jsme nuceni dělat ve výborech. Doppie, určitě musí být stovky lidí, kteří by raději dělali něco jiného, něco, co mají rádi. Jsme přivázáni k divokému koni, který vyhazuje, a dokud jsme tady, musíme do toho jít s chutí a ideově se zformovat, jako národ. Musíme mluvit dál a nemůžeme ztrácet moc času tím, že se budeme dívat na obě strany problému jako ti hloupí pokrokáři. Proto se už nevyplatí dál předstírat, že ovládáme kaffi proto, že jsme k nim spravedliví a čestní. A taky nemá význam snažit se jim namlouvat, že se jim život v rezervacích bude líbit.“

„Vždyť právě proto, že víme, co kaffi chtějí, musíme jim tyto jejich ctižádostivé požadavky zarazit. Podle mého mínění, kamaráde, není nebezpečí jen v tom, že my bílí máme sklon věřit, že to, co jim říkáme, je pravda. A to by mohlo způsobit, že jednoho osudného dne usneme. Je nutné mluvit dál, Doppie, a vyburcovat bělochy do stavu vrcholné bdělosti. Pro veřejnost je nebezpečně snadné zapomenout a jít spát.“

Doppie zatleskal, napůl s obdivem, napůl posměšně. V takových situacích nikdy nevěděl, jak by jedním slovem charakterizoval Stoffela Vissera. Jeho intelekt, který byl zřídkakdy průhledný, ho vyváděl z míry. Přitom však i Stoffel říkává věci, které tak často slychal od jiných. Tak přece jen je za těma hluboko posazenýma očima obyčejný tvrdošíjný muž, jako jsme my všichni. Tato myšlenka poskytla Doppiemu trochu útěchy. Nedůvěřoval složitým osobnostem, protože se vymykaly označení jednoduchou nálepkou. Život by byl mnohem snazší, kdyby člověk vytáhl z kapsy nálepku a přilípl ji někomu na kabát. Takovou, jako na vás upejpavě přišpendlí dáma, když jí do kasičky vhodíte minci. Jako odznak dobročinnosti.

Dnem i nocí Stoffel Visser usilovně pracoval celé tři měsíce pro výbor, jehož byl tajemníkem – výbor pro sociální věci své Křesťanské protestantské strany. Zpráva komise měla být odevzdána jejich zástupci v parlamentě Tollemu Rensovi a ten ji měl prodebatovat s ministrem. Bylo v ní naznačeno, že je nutné sehnat tvrdý léčebný prostředek na to, čemu Stoffel s oblibou říkal „ošklivá situace“.

Byl by si nejraději usekl hlavu za trest, že nedodržel slib Tollemu Rensovi. A to všechno jen proto, že ho Jackson nepřišel vzbudit a nepřinesl snídani, na jaké si každé ráno velice pochutnával.

„Dobrá, Stoffele, uvidíme se zítra v kanceláři,“ řekl Doppie Fourie na odchodu. Úplně opilý se pootočil na podpatku na cestě ke dveřím a na rtech mu pohrával nepřítomný úsměv.

Ačkoli se oba muži spřátelili teprve nedávno, Doppie Fourie se nikdy po vážném rozhovoru se Stoffelem nemohl ubránit pocitu ponížení. Visser ho vždycky zdrtil, zbil a zdupal svou intelektuální převahou. Pokaždé, když ve volném čase rozmlouvali, pil, aby otupil bodavou bolest, kterou mu Stoffel nevědomky působil. Ale čím víc pil, tím hlubší byla jeho rána. A zatímco Fourie nikdy neprojevil takovou sílu ducha, aby se vymanil ze Stoffelova sevření, snažil se jeho přítel udržet si ho jako kamaráda, třeba jen jako odpadní rouru odvádějící jeho duševní energii.

Stoffelovy myšlenky se pomalu uklidňovaly. Hlavně když šlo o Jacksona. Měl rád svého kuchaře, který ho obsluhoval s oddaností cvičeného zvířete a hověl již čtyři roky jeho sta-

romládeneckým vrtochům a labužnickým choutkám. Protože Stoffel bydlí v najatém bytě, nemusí Jackson uklízet. Na to měl Stoffelův domácí jiného člověka.

Jackson si vzal volno jako každý čtvrtek. Odjel do Shanty Townu, kde žije jeho tchyně s jeho dvěma dětmi, které chtěl vzít do zoologické zahrady. Už jim to tolikrát sliboval, že je tam zavede. Jeho žena pracuje na jiném předměstí a nemůže je vzít do zoo, protože chce něco pro děti došít.

Stalo se to podruhé, že se Jackson po jednodenním volnu neukázal. Poprvé však přišel hned druhý den ráno, samá omluva. Kde jen může ten proklatý kafr být.

Stoffelovy myšlenky vířily v kruzích a nemohly se zastavit v žádném pevném bodě. Nejdřív tohle, potom tamto a nakonec všechno možné. Hlavou mu zněly hlasy, které tolikrát slýchal na nedávných schůzích. Rozhňevané hlasy usedlíků, které postupně rozněcovali řečníci jeho typu. Šílené hlasy, žádající, aby se v každé domácnosti omezil počet černého služebnictva, protože se nesluší, aby kafrí ovládali předměstí ze svých komůrek v sídlech Evropanů.

Ale vedle nich byly také rozhňevané hlasy z jiných schůzí. Vypudíte-li sluhy, jak budou denně cestovat, aby se dostali včas, dříve než sami odejdete do práce? Jiné hlasy se ptaly: kdo vám řekl, že máme příliš mnoho domorodců? A ještě další žádaly, že chtějí tolik služebnictva, kolik si mohou dovolit.

A hlasy se rozčilovaly stále víc, řvaly jako moře v dálce a stále se přibližovaly. Hovořily různými jazyky, uváděly různé argumentace a často používaly různé premisy k utvrzení stejných zásad. Hovořily jemně a tiše, naléhavě a hystericky.

Kolem základních argumentů se mu myšlenky rozvířily: máte, chceme, můžeme, nemůžeme, nesmějí, musí, proč musí, proč nesmí? „Samozřejmě, některým milovníkům kafrů se přičí pomýšlení na to, že jakmile vyženou černé sluhy do domorodých čtvrtí, budou muset přestat zpohodlně a panský žít z laciných pracovních sil, jež mají snadno na dosah,“ uvažoval Stoffel.

A viděl sebe sama, jak uprostřed těchto hlasů pracuje v potu tváře na vytvoření teorie, která by obhajovala ustálené, základní postoje, jež v něm vypěstovali různí lidé – matka, otec, bratři, přátelé, učitelé, univerzitní profesori a všichni ostatní, kteří ho měli za vlastního. Plně si uvědomoval celý postup, který se mu odvíjel v představách. Věci se musí dělat z přesvědčení, nebo vůbec ne.

Ale ještě než si to uvědomil, stávaly se pak tyto hlasy ozvěnou jiných hlasů, zaznívajících již věky, ozvěnou výstřelů z děl a pušek, kol vozů, skřípajících po písku a kamení, ozvěnou nenávisti a pomstychtivosti. Cítil něco v krvi, tápavě proudící chodbičkami dějin nazpátek a navazující zprerhané niti, jež spojovaly jeho život se strašnou minulostí. Kapituloval před tím vším, před touto vášnivou touhou zůstat součástí brutálních dějin, aby nebyl rozdrčen brutální nezbytností přítomnosti, aby neztratil svou životnost. Ne, všemohoucí Bože, jen to ne! Aniž si to uvědomoval, pokoušel se navázat si na tělo vrstvy krokodýlí kůže, aby se uchránil před myšlenkami a pocity, jež by ho snad mohly jednou zranit v nejasné budoucnosti.

Jakmile Stoffel Visser procítl ze své strnulosti, vzpomněl si na Jacksonovu ženu v Greensidu. Té se ještě neptal, zda ví, kde má muže. Vyskočil a vytočil telefonní číslo. Volal Virginiina zaměstnavatele a ptal se ho. Ne, Virginia neví, kde má muže. Ví jen tolik, že ji minulou neděli manžel řekl, že vezme děti do zoo. Ráda by věděla, co se mu mohlo stát. Proč nevolal telefonicky na policii? Proč ráno nevolal Virginii? Virginiin pán mu položil ještě několik otázek. Stoffel se znechutil, protože na ně nedovedl odpovědět.

Na žádném předměstském policejním komisařství neměli v záznamech Jacksonovo jméno. Jestliže se něco zjistí, dají mu vědět. Z jednoho komisařství mu sdělil mladistvý hlas, že Stoffelův kafr se možná šel vyspat se svou „holkou“ někam jinam a zapomněl přijít do práce. Nebo ho mohli zdržet jeho kumpáni. „Znáte je, jací tihle kafrí jsou.“ A zasmál se tenkým, mdlým hlasem. Stoffel udeřil sluchátkem.

Na dveře jeho bytu někdo lehce zaklepal. Když je dychtivě otevřel, spatřil zpříma stojícího Afričana s kloboukem na hlavě.

„Ano?“

„Ano, pane.“

„Co chcete?“

„Nesu vám tohle, pane,“ podal bělochovi dopis a přitom si pomyslel: je jako ti běloši u dráhy.

„Čí je to? Na obálce je Jacksonovo jméno. Kde jste to našel?“

„Čistím u dráhy, pane, sbírám papíry a smetím na železnici v Park Stish. Jak dělám, myslím na něco. Pak zvednu tohle. Říkám si, komu to vypadlo? Ale...“

„Dobře, proč jste to nedal šéfovi?“

„Mají tam dopisy moc měsíců, pane, a nikdo si pro ně nejde.“ Jeho tón naznačoval, že by to Stoffel mohl vědět.

To je ale drzost, hledat chyby na tom, co dělá běloch.

„Lžeš. Chtěl jsi to dřív otevřít a podívat se, co je uvnitř. Když jsi nenašel peníze, zalepil jsi to a bál ses, že šéf přijde na to, žes to otevřel. Nemám pravdu?“

„Ne, pane, chtěl jsem to přinést sem, ať se stane, co chce.“

Upřel oči na dopis ve Stoffelově ruce. „Pánbůh ví, že je to pravda,“ řekl Lebona, šťasten, že může lhát někomu, kdo nemůže uhodnout pravdu, a přitom si myslil: nemají ani tolik slušnosti, aby člověka podezírali, že říká pravdu.

Vždycky ti lžou, když jsi bílý, myslil si Stoffel, čistě z drzosti.

Čím víc si Lebona myslil, že koná jen čistou povinnost, tím více se běloch zlobil.

„Kde bydlíš?“

„V Kensingtonu, pane. Teď tam jedu. Pracuje tam žena.“

Tak další ptáček, co? Jede domů do bělošské čtvrti. Ale my jim to zarazíme. Jen se podívejme na tu pedantskou hubu!

„Dobrá, jed.“ Celou dobu, co stáli ve dveřích, Stoffel myslil na to, jak černochoch páchne potem, i když stojí venku. Lebona už chtěl odejít, a pak si na něco vzpomněl. Dřív, než mu běloch řekl, aby mluvil dál, začal o všem vyprávět, volnou řečí, ale s prudkým vzrušením.

„Moc mě bolí u srdce, pane. Ten chudák vystoupí z vlaku. Na nástupišti jsou jen dvě řady schodů a já si nějak říkám, jak mohou jedni nahoru, když druzí jdou dolů? Víte, máme tam železná dvířka a nahoru či dolů může jenom jeden. Na druhé straně je vlak do Orlanda.“

Co mám s tím společného, krucifix? Kde si myslí, že je, v oddělení pro stížnosti? „Víte, takhle je to, nahoru jde veliký dav a další veliký dav chce běžet na vlak. Koukám, pískám a říkám si, jak se mohou lidi dostat tak různým směrem? Jako by jedna řeka tekla proti druhé.“

Jeden z těch kafrů, co si myslí, že jsou duchaplní.

„Na toho člověka jsem koukal, jak jde nahoru. Potom ho vidím, jak ho srazili ti, co byli nahoře na schodech. Řítí se dolů, šlapou po něm a kopou do něho. Kutálí se dolů, až spadne zpátky na nástupiště. Z pusy a z nosu mu crčí krev a já si říkám: mrtvý, chudák!“

Kéž by mě tady nenechal stát a poslouchat historiku o člověku, na kterém mi nesejde!

„Chudák umřel, jen tak, zrovna jako bych já teď šel dolů po schodech a pak byste slyšel, že jsem mrtvý.“

Na tom by mi taky nesešlo.

„Jak sem jedu tramvají, myslím si, tohle je asi jeho dopis.“

„Dobrá, postarám se o to.“ Lebona odcházel vytrvalými, opatrnými, ale pevnými kroky. Stoffelovi se velmi ulevilo.

Ihned zatelefonoval do nemocnice a do márnice, ale po Jacksonovi nebylo ani památky. Měl by to ohlásit nebo ne? Mohl by tam být klíč k řešení záhady. Ale ne, přece není kafr!

Znovu někdo zaklepal na dveře. Jacksonova žena Virginia stála na tom místě, kde před chvílí stál Lebona.

„Ještě tu není, pane?“

„Ne.“ Mechanicky ukázal, ať si sedne na židli v kuchyni. „Kam jinam mohl jít?“

„Nevím, pane.“ Potom se tiše rozplakala. „V neděli jsme byli spolu v domě mého pána. Povídali jsme si o dětech. Víte, jedno je sedmileté, druhému jsou jen čtyři roky a pár měsíců. Prvorozený má oči a nos po tátovi. Kamarádi jim vypravovali o zoo, tak tam chtěli a Jackson jim slíbil, že je vezme, aby se podívali na zvířata.“ Odmlčela se a tiše vzlykala, jako by se domnívala, že jinak svou řeč doprovázet nemůže.

„A ten menší má tátu tolik rád a je to Jacksonův mazlíček. Nkati, ten starší, víte, onehdy povídal tátovi, tenkrát, co je k nám babička přivezla na návštěvu, tenkrát povídal, že mu přeje, aby umřel, jen proto, že mu táta nechtěl dát víc cukroví. Bože, z toho bude učený buřič v rodině, potřebuje mít někoho nad sebou, silnou mužskou ruku. A teď, jestli Jackson... ach, panebože.“

Silně si povzdechla.

„Dobrá, budu se snažit ho najít, ať už je kdekoli. Ted' můžete jít, protože musím zamknout.“

„Děkuji vám, pane.“ Odešla.

Stoffel vykročil do ulice a sedl do auta, ujel osm kilometrů na nejbližší policejní stanici. Poprvé v životě opustil byt proto, aby hledal černocho, který ovšem pro něj hodně znamenal, aspoň jako sluha.

Virginiin patetický pohled, její nesouvislé, nečleněné povídání, bezelstná a oddaná Virginia; muž od dráhy a jeho chování, dávající najevo, že mu nezáleží na tom, jestli ho posloucháte; obraz dvou dětí, které by klidně mohly přijít o tátu. To viděl před sebou, když projížděl předměstím. Obraz mrtvého, kutálejícího se ze schodů na nástupiště, a Lebony, vylévajícího si srdce nad člověkem, kterého neznal... Tyto obrazy se otáčely, až z nich byl složitý uzel. Zvykl si uvažovat o nesmiřitelných protikladech, rozporech a protikladných kategoriích. Černý je černý a bílý je bílý, na ničem jiném nezáleží.

Proto nemohl hned zodpovědět otázku, jež se mu neustále vynořovaly z hlubin duše. Pronikavé otázky, přicházející tak neobřadně, pronikavé otázky poletující tu jako meteory, tu jako šípky, jindy zas deroucí se pomalu vzhůru jako slunce v zimě. Byl odhodlán jim odolat. Bylo pro něj mnohem snazší vymýšlet si kategorie a zařazovat do nich lidi.

Přítel na komisařství mu slíbil pomoc. Ten dopis. Proč jen ho nedal Jacksonově ženě? Koneckonců má na něj stejné právo jako její manžel. Pak již nemohl odolat pokušení otevřít obálku. Třeba je v ní klíč. Opatrně roztrhl cípy obálky. Byly tam kouzelné fotografie, na jedné muž a žena, na druhé dvě děti, zřejmě jejich. Byly opravdu Jacksonovy.

Dopis v obálce byl psán Jacksonovi. Stoffel jej četl. Byl odněkud z Vendelandu, od Jacksonova otce. Je těžce nemocen, myslí si, že nebude dlouho naživu. Ať k němu Jackson přijede, protože úřady na něm chtějí, aby se zbavil části dobytka a zachránil tím půdu před splavením. Ať Jackson přijde a postará se o to, protože on je starý a bezmocný. Má sílu jen k tomu, aby řekl úřadům, že mají větší zájem o půdu než o dobytek. Slyšel, že běloši používají určitých věcí, aby se lidi dál nerodili, a jestli si běloši myslí, že bude dělat s dobyt看kem a osly totéž, tak teprve tehdy, až se oslu narodí kráva. Bohužel však má jen tolik síly, aby přísahal bohům, že se mu dobytek neztenčí. Jackson má přijít brzy. Posílá mu fotografie, které má tolik rád, a chce, aby byl v bezpečí, protože může každým okamžikem umřít. Posílá mu dopis po někom, kdo cestuje do města.

Bylo to napsáno těžkou rukou, bez interpunkčních znamének. Stoffel dal nejspíše věci zpět do obálky.

V pondělí v poledne jel Stoffel vozem do bytu, pro kontrolu. Našel v pokoji na posteli Jacksona. Pod čistými obvazy, které mu pokrývaly hlavu i tváře, měl celý obličej opuchlý. Z oteklého obličej mu svítily oči.

„Co se stalo?“

„Policie. Na komisařství Victoria.“

„Proč?“

„Řekli mi opičák.“

„Kdo?“

„Běloch ve vlaku.“

„Řekni mi všechno, Jacksone.“ Stoffel cítil, že mu sluha vzdoruje. V držení jeho ramen a v celém profilu, když se posadil, Stoffel vyčetl zatrpkllost.

„Myslíte si, že lžu, pane? Černoch vždycky lže, co?“

„Ne, Jacksone, mohu pomoci, jen když mi všechno povíš.“ Bělochovi se nějak podařilo uchovat si trpělivost.

„Jdu s dětmi do zoo. Na zpáteční cestě si čtu knížku z noční školy. Do vlaku nastoupil běloch a každého si prohlížel. Když mě viděl, jak čtu, řekl: Co si ten opičák myslí, co dělá s knihou? Řekne mi, abych vstával, a řve, jako by poprvé mluvil s člověkem. Tohle dělají pavíáni, když vidí člověka. Krev se ve mně vaří, chytnu ho za límec a za kravatu a zatřesu s ním. Už jste někdy viděl moruši, jak se prohýbá pod svými plody? Tak s ním třesu. Jiní běloši mě vezmou dopředu do malé místnůstky. Tam mě každý zle zmlátí. Na stanici mě vustrčí na nástupiště a já upadnu na koleno. Zvednou mě a vedou na komisařství. Ne v centru, někam stranou, ted' vidím, že to bylo jistě komisařství Victoria. Tam mě obviní z výtržnosti v opilosti. Máš libru? Řeknu, že ne, a žádám je, aby vám zavolali. Oni na to, že když jsem drzý, tak mi to osladí. A potom mě zbili a zkopali. Pak mě pustili a já jsem šel moc kilometrů v bolestech do nemocnice.“ Jackson se odmlčel a sehnul hlavu níž.

V každé slabice, v každém pohybu ruky Stoffel pozoroval smrtelný zápas. Totéž čítal tak často v novinách, ale nikdy o tom příliš nepřemýšlel.

Čtyři roky žil se sluhou a nikdy o něm nevěděl nic víc než to, že má ženu a dvě děti, které bydlí u jeho tchyně. I to však byly pro něho vzdálené abstrakce, jen jména označující nějaké předměty, nikoli maso a krev, srdce a mysl.

Zvedla se v něm zlost, aby potlačila výkřik hanby, aby vyhladila vzpomínku na nedávné události, která bušila na železné dveře, které si na ochranu v sobě vybuďoval. Jsou věci, o nichž by raději neuvažoval. A právě ty věci vytlačila jeho zlost. Co dál? Neví. Čas, čas, čas, to je vše, co potřebuje k tomu, aby vyčistil celou paměť v mlze, která stále houstne srážením proudů z minulosti a přítomnosti. Čas, čas... A potom si Stoffel Visser uvědomil, že nechce přemýšlet ani cítit. Že chce něco udělat. Vyhodit Jacksona? Ne. Bude lépe, když s ním bude dál zacházet jako se jménem, ne jako s lidskou bytostí. Ať je dále strojem, který pro něj bude pracovat. Zatím musí konat svou povinnost, doručit zprávu výboru. To je jasné, nad slunce jasnější. Je běloch a musí nést odpovědnost. Být bílý a být zodpovědný je jedno a totéž.

Přeložil Vladimír Klíma.

Ezekiel Mphahlele (1919) je jihoafrický spisovatel, publicista a literární kritik. Žil v Nigérii, Keni, Zambii, Francii a USA. Jeho první povídková kniha nese název *Man Must Live and Other Stories* (1947). Česky mu vyšel autobiografický román *Na druhé ulici* (Down the Second Avenue, 1959). Předkládaná próza pochází ze souboru *The Living and the Dead* (1961).